

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Frans Becker, Menno Hurenkamp & Pieter Tops (red.)
*Lokale politiek als laboratorium. In de voetsporen van
 Wibaut en Drees*

Wiardi Beckman Stichting | 2009 | 202 pp. | € 25,- | ISBN 9789490565015

Willem Trommel
Gulzig bestuur

Lemma | 2009 | 43 pp. | € 21,- | ISBN 9789059315310

Lokale politiek als PvdA-laboratorium

door *Wim Kuiper*

De auteur was lid van de Directieraad van de VNG en is nu directeur-secretaris van de Besturenraad voor het christelijk onderwijs.

De sociaaldemocratie verkeert in een identiteitscrisis en heeft electoraal het tij tegen. Bij de recente Europese verkiezingen werd zichtbaar dat dit niet alleen in ons land het geval is. De auteurs van het jaarboek 2009 van de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijk instituut van de PvdA, zoeken naar een antwoord op deze crisis in de gemeentepolitiek. Dat is niet zo'n vreemde gedachte. Het wethouderssocialisme is immers van oudsher een beeldbepalend deel van de partij, met Wibaut en Drees als

iconen. Nog voordat de sociaaldemocratie landelijk doorbrak, maakten socialistische wethouders indruk met de uitbouw van een lokale versie van de verzorgingsstaat in wording. Joop van den Berg wijst er bovendien terecht op dat trends in de lokale politiek vaak voorbodes zijn voor landelijke politieke ontwikkelingen, zoals de totstandkoming van bepaalde coalities ('paars') en, recenter, de 'Leefbaar-revolte' van Fortuyn en de zijnen. Kan de gemeente dan anno 2010 een laboratorium zijn voor een PvdA die zichzelf als het ware opnieuw moet uitvinden?

* * *

Deze zoektocht levert een interessante en goed leesbare bundel op van theoretische en praktische beschouwingen, die ook voor christendemocraten zeer relevant zijn. De twee van oudsher grote volkspartijen

B
O
E
K
E
N

staan immers voor vergelijkbare uitdagingen in een samenleving die meer en meer fragmenteert en waarin persoonlijk en groepsbelang op een alsmear schriller manier in de politieke arena wordt geuit. De kiezer is vluchtig en genadeloos. Traditionele bestuurderspartijen met in de ogen van het publiek of ook feitelijk regenteske trekken worden in het huidige populistische klimaat hard afgestraft. Bovendien staan beginselpartijen met hun wortels in de negentiende eeuw voor de uitdaging om aannemelijk te maken dat deze vaste waarden nog steeds relevant zijn en omgezet kunnen worden in praktische politiek. Deze uitdaging is denk ik voor de plaatselijke PvdA-politici nog wat groter nu de ideologische veren min of meer zijn afgeworpen. Volgens Pieter Nieuwenhuijsen en Paul Bordewijk is er sprake van een heuse paradigmawisseling. In het verleden waren PvdA-bestuurders vaak terughoudend als het ging om streng optreden in de sfeer van sociale veiligheid, inburgering en activerend bijstandsbeleid. Maar zaken die vroeger 'rechts' werden genoemd passen nu kennelijk juist goed bij de nieuwe activistische en idealistische PvdA-wethouder. Ook PvdA'ers richten zich op de opvoedende taak van de overheid op het vlak van waarden en normen, als het moet ook tot achter de voordeur. Pieter Tops beschrijft het belang van strategieën die emancipatie en disciplineren aan elkaar verbinden. Dit vraagt volgens hem gerichte interventies in de frontlijn van de stedelijke samenleving en coalities tussen het gemeentebestuur en de aanwezige maatschappelijke verbanden. Het geloof in de maakbaarheid van de lokale samenleving door een krachtig gemeentebestuur ('primaat van de politiek') wordt genuanceerd. De gemeente moet zich nu richten op het vormen van stedelijke 'regimes', horizontale allianties met plaatselijke

gemeenschappen en instituties. Dit lijkt op een bekering naar gespreide verantwoordelijkheid en subsidiariteit. Diverse auteurs benadrukken het belang van het versterken van lokale identiteiten in deze tijd van 'glocalisering' en vinden dat de PvdA stelling moet nemen tegen processen van schaalvergroting. Al deze nieuwe accenten vormen een politieke agenda die eigenlijk verrassend nauw aansluit bij het gedachtegoed waar het CDA van oudsher in de gemeentepolitiek voor staat. De mogelijkheden voor gemeentebestuurders om met zo'n agenda successen te boeken zijn niet voor niets versterkt door wetgeving met een hoog CDA-gehalte, zoals de Wet werk en bijstand (Wwb) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Vreemd genoeg lijkt het wethouderssocialisme de zo gewenste nieuwe impulsen te krijgen dankzij wetten waar juist de landelijke PvdA nogal wat moeite mee had. Het aansprekende praktijkverhaal van de bevlogen Hengelose PvdA-wethouder Bert Otten laat zien tot welke creatieve en vernieuwende projec-

*De heruitvinding van de
socialdemocratie op lokaal
niveau blijkt nogal eens
gefrustreerd te worden door
Haagse partijgenoten*

ten dit heeft geleid in het sociaal beleid in zijn stad. Door de slechte verkiezingen van 2006, maar ook door de traditionele neiging van CDA'ers om te opteren voor de fysieke en middelenportefeuilles, is het sociaal beleid in de steden overigens jammer genoeg vaak aan de PvdA overgelaten. Hopelijk biedt de collegevorming van 2010 een goede correctiemogelijkheid.

* * *

Dat de landelijke partijlijn niet altijd goed inspeelt op de lokale behoeften klinkt in de bundel op diverse plekken door. Het slot op de huurliberalisatie, het gedoe over de corporatievermogens, het centralistische Vogelaarwijkenbeleid met ondeugdelijke financiering, en de gemankeerde ontschotting van het participatiebudget zijn aanleidingen tot grieven waar de landelijke PvdA in hoge mate voor verantwoordelijk is. De heruitvinding van de sociaaldemocratie op lokaal niveau blijkt nogal eens gefrustreerd te worden door het handelen van de Haagse partijgenoten, of juist door het uitblijven daarvan. Dit type klachten over het landelijke niveau is overigens van alle tijden en van alle partijen. Maar toch durf ik wel te stellen dat binnen het CDA lokale en regionale signalen sterker in de landelijke politiek doorklinken dan in diverse andere partijen. Het CDA is bovendien minder besmet met het gelijkheidsdenken en heeft daardoor een meer natuurlijke reflex om zo veel mogelijk over te laten aan overheden die dichterbij de mensen staan.

* * *

Blijft ten slotte de vraag of het aannemelijk is dat een eigentijds wethouderssocialisme de basis kan vormen voor duurzaam herstel van de wankelende positie van de PvdA. Ik denk dat het voor de PvdA op lokaal niveau wel makkelijker is om aansprekende resultaten te boeken dan op landelijk niveau. Maar of dit het begin van een oplossing vormt voor de electorale teloorgang van de sociaaldemocratie is twijfelachtig. De geconstateerde paradigmawisseling vermindert mijns inziens de herkenbaarheid en het onderscheidend vermogen van de PvdA in de steden. De verschillen met wat typisch CDA of zelfs VVD is worden immers kleiner. Het zet electoraal over het algemeen niet zoveel zoden aan de dijk om je sterk te afficheren met thema's

die in de ogen van de kiezers eerder bij andere partijen thuishoren. Misschien dat bij het afzwakken van inhoudelijke verschillen de persoon van de activistische en idealistische wethouder wel kan werken als stemmentrekker. Maar diens handicap blijft dat landelijke ontwikkelingen jammer genoeg veel invloed hebben op het stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen. Daar zal ook de PvdA-wethouder nieuwe stijl zich moeilijk aan kunnen onttrekken, laat staan dat hij of zij in staat is om de landelijke trend te keren. In kleinere gemeenten ligt dit genuanceerder, maar deze bundel besteedt daar vrijwel geen aandacht aan. Hoe dan ook, de lokale politiek blijft een zeer waardevol laboratorium voor politieke ontwikkelingen die doorwerken op landelijk niveau, al was het maar doordat gelukkig nog altijd veel lokale bestuurders na verloop van tijd in de regering en het parlement belanden.

* * *

Een bijzonder kritisch perspectief op de ambities van het nieuwe wethouderssocialisme (en evenzeer op politiek-bestuurlijk activisme vanuit andere politieke stromingen) biedt de oratie van Willem Trommel, hoogleraar beleids- en bestuurswetenschappen aan de VU. Onder de titel *Gulzig bestuur* beschrijft hij de pathologie van een bestuur dat zich 'regelmatig buiten de oevers van rechtsstaat en democratie begeeft'. De overheid beseft dat haar positie ernstig is aangetast, dat de samenleving steeds minder maakbaar is. Dit blijkt op verschillende manieren. Allereerst is het traditionele verzorgingsstaatbeleid uitgewerkt. Het heeft zonder meer veel goeds gebracht, maar de houdbaarheid ervan staat onder druk. De achterliggende idealen bieden geen houvast meer. Een tweede verschijnsel is de structurele ondermijning van overheidsgezag. Overheidsinterventies lopen stuk op calculerende en eigenzinnige, kritische burgers

die zich niet meer laten leiden of aanspreekbaar zijn op traditionele waarden. Ten slotte wijst Trommel op het feit dat betekenisvolle verbanden tussen staat en burger verdwijnen, waardoor de samenleving uiteindelijk zijn vermogen verliest om zichzelf te reguleren. De overheid reageert op al deze voor haar verontrustende ontwikkelingen door zich als een pathologisch gulzig bestuur op te werpen. In plaats van apathisch te worden of zich diepgaand te bezinnen op het ideaal van maatschappelijke maakbaarheid, leidt de honger naar maatschappelijke orde tot ongehoord gulzige pogingen om het tij te keren. Er ontstaat een nieuw sociaal beleid, dat draait om publieke beïnvloeding van persoonlijke levenskeuzen en levensstijlen. De beleidsmachinerie verschuift van nazorg naar voorzorg. Voorbeelden zijn activerend arbeidsmarktbeleid, bestrijding van obesitas en opsporing van pedagogisch falen. De preventiestaat probeert individuen zo veel mogelijk te weerhouden van risicovol gedrag en loopt daarbij algauw voorbij aan individuele burgerrechten. Trommel diagnoseert dit type beleid als 'hybris' of hoogmoed. Maar het gulzige bestuur heeft nog meer ziektebeelden. Zo is er ook het probleem van de hybriditeit, voortkomend uit het al wat langer voortwoekerende *New Public Management*. Deze bestuursstijl is een in de jaren tachtig uit de Verenigde Staten overgewaaide poging om de verzorgingsstaat te revitaliseren met het uit het bedrijfsleven afgekeken instrumentarium van het afrekenen op meetbare resultaten en het introduceren van marktwerking en competitie. Dit heeft geleid tot 'instituti-onele en organisatorische spaghetti, een alsmaar troebeler zicht en dus een roep om nog meer toezicht'. Een laatste ziektebeeld dat Trommel beschrijft is de hypochondrie die voortkomt uit de angst voor verlies aan maatschappelijk verband en verlies aan

sociale hygiëne. Vanuit een laboratoriumvisie op samenleven leidt dit bijvoorbeeld tot een integrale wijkaanpak van zogenaamde probleemwijken. Zachte dwang van burgers en financiële verleiding van instellingen (ketenvorming genoemd) worden gecombineerd met harde interventie door politieachtige functionarissen. Dit wordt allemaal begeleid met wat Trommel noemt een 'discours van daadkracht'. Dit beleid gaat, in zijn woorden, 'aan de maatschappelijke diversiteit voorbij en beoogt vanuit een uniform waardeperspectief een nieuw maatschappelijk middenveld te construeren'.

* * *

Trommel houdt in zijn oratie de overheid, die het goed bedoelt maar vast dreigt te lopen in tomeloze ambities, een harde spiegel voor. Hoewel zijn schets van het nieuwe sociale beleid enigszins karikaturaal is, is de waarschuwing voor de zojuist genoemde ziektebeelden zeker op zijn plaats. Het maakbaarheidsethos lijkt in ons land onuitroeibaar en komt in nieuwe gedaanten steeds weer terug, hoewel de wetenschappelijke kritiek daarop al langer luid en duidelijk klinkt, bijvoorbeeld in het werk van Paul Frissen. Ik moet eerlijk bekennen dat ik bij lezing van dit type kritiek altijd een dubbel gevoel heb. Aan de ene kant kan ik mij aan de overtuigende werking ervan moeilijk onttrekken. Als je met deze bril op naar de dagelijkse beleidswerkelijkheid kijkt dan zie je veel bevestiging van deze sceptische analyse. Alleen al in de onderwijssector, waarin ik nu werkzaam ben, zie ik de steeds verder gaande meet- en regelmachinerie, gekoppeld aan een uitdijende behoefte aan toezicht. Dit levert in mijn ogen vooral schijnzekerheid over kwaliteit op en een sfeer van permanent wantrouwen. Dit steeds verder gaande overheidsinterventionisme leidt ook tot veel frustratie bij professionals, vergelijkbaar met wat zich in de zorgsector

